

словосполучення, що мають безперервну практику продукування в мові ЗМІ.

1. *Бессарабова Н. Д.* Метафора и образность газетно-публицистической речи / Н. Д. Бессарабова // Поэтика публицистики: [сборник / под ред. Г. Я. Солганика]. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – С. 21-34. 2. *Гнітецька М. М.* Метафора як засіб вираження оцінності в сучасному публіцистичному тексті / М. М. Гнітецька // Сучасні напрями досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов: [зб. наук. пр.]. – 2011. – С. 86-87. 3. *Дускаева Л. Р.* Социальная оценочность (газетной речи) / Л. Р. Дускаева // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [Под ред. М. Н. Кожинной]. – М.: Флинта: Наука, 2003. – С. 396-397. 4. *Льченко О. А.* Вербалізоване «обличчя» сучасного суспільства: словник метафоричних словосполучень української преси (2000 – 2010 рр.) / Олена Анатоліївна Льченко. – Харків, 2012. – 198 с. 5. *Лавренчук Т. П.* Стилистичні особливості публіцистичного стилю / Т. П. Лавренчук // Сучасні напрями досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов: [зб. наук. пр.]. – 2011. – С. 180-182. 6. *Нагель В. В.* Оцінні найменування осіб в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова» / Валерія Володимирівна Нагель. – Дніпропет-

ровськ, 2008. – 20 с. 7. *Онищенко І. В.* Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова» / Ірина Володимирівна Онищенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 20 с. 8. *Солганик Г. Я.* Лексика газети (функціональний аспект): [учебное пособие для вузов по спец. «Журналистика»] / Григорий Яковлевич Солганик. – М.: Высш. школа, 1981. – 112 с. 9. *Солганик Г. Я.* Общие особенности языка газеты / Г. Я. Солганик // Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. Печать. Радио. Телевидение. Документальное кино / [под ред. Д. Э. Розенталя]. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – С. 5-23. 10. *Солганик Г. Я.* Толковый словарь: Язык газеты, радио, телевидения: Около 6000 слов и выражений / Г. Я. Солганик. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», 2002. – 752 с. 11. *Чадюк О. М.* Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. «Українська мова» / Олеся Миколаївна Чадюк. – К., 2005. – 20 с. 12. *Черненко Г. А.* Концепт «контроль» як мотив мовної оцінки за критерієм «сила» в політичному дискурсі 2002 – 2003 рр. / Г. А. Черненко // Вісник Київського міжнародного університету. Журналистика. Медіалінгвістика. Кінотелемистецтво. – Вип. 2. – К.: КиМУ, 2003. – С. 123-130.

Світлана Каленюк

Мова як складова національної культури

У статті порушено проблеми розвитку української мови на регіональному рівні: рівень мовної компетентності особистості, дотримання норм літературної мови, зазначено шляхи розв'язання мовних проблем в Україні, підвищення мовленнєвої культури.

The article raised the problem of the Ukrainian language at the regional level: the level of linguistic competence of the individual, respect for norms of literary language, defined solutions to language problems in Ukraine, improvement of speech culture.

Мова – надбання людства. Вона не тільки найпотужніший засіб спілкування, знаряддя мислення, а й необхідна умова існування народу. Мова спрямована як на внутрішній світ людини, її психіку, так і в зовнішній світ природи і людських взаємин. У рідній мові будь-якого народу закодовано все його життя – його історія, культура, світобачення, помисли і надії, його менталітет. Мова виникла в суспільстві, задовольняє комунікативні потреби суспільства, є однією з найважливіших ознак соціуму і поза ним існувати не може. Так, як мова це соціальне явище, то вона дуже тісно пов'язана з суспільством. Безперечно, що цей зв'язок – зворотній, бо суспільство без мови навряд чи зможе функціонувати. Хоча сьогодні українська мова має офіційний статус державної мови, однак проблема функціонування нашої мови в сучасному суспільстві є досить актуальною. Матеріали преси засвідчують далеко не однозначне ставлення громадськості нашої держави до національно-мовних питань.

Метою статті є з'ясування проблеми розвитку української мови на регіональному рівні: рівень мовної компетентності особистості, дотримання норм літературної мови.

Проблемами функціонування української мови як державної та питаннями підвищення мовної культури займалися Л. Струганець, Л. Мацько, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, А. Матвієнко, М. Стріха, І. Петренко, В. Гонський, О. Сербенська, Т. Ткаченко, О. Біляев та інші.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що реалізація мовної стратегії здійснюватиметься комплексним і послідовним впровадженням навчальних, адміністративних, науково-методичних та роз'яснювальних пропагандистських заходів. У результаті впровадження й успішного здійснення основних і ще низки додаткових супровідних заходів мають гармонізуватися освітні потреби громадян України, нації, суспільства, держави. Але для цього необхідною є чітко виражена мовна політика держави, спрямована на обов'язкове

оволодіння державною українською мовою всіма громадянами без винятків (незалежно від етнічності, віросповідання, ідеології, форм суспільно-виробничої діяльності) і цілеспрямовані активні зусилля українських філологів – учителів, викладачів, науковців, методистів [5, с. 34].

В Україні живе понад 130 національних меншин – носіїв 79 мов. До найпоширеніших із них, за переписом 2001 року, належать 43 мови, а саме: російська, білоруська, польська, чеська, словацька, болгарська, литовська, латиська, румунська, іспанська, їдиш, таджицька, осетинська, ромська, албанська, грецька, вірменська, новоасирійська, арабська, узбецька, казахська, азербайджанська, киргизька, туркменська, татарська, гагаузька, башкирська, чуваська, естонська, мордовська-ерзя, мордовська-мокша, марійська, комі, удмуртська, угорська, грузинська, аварська, даргинська, лезгинська, чеченська, корейська, в'єтнамська.

Часто можна почути, що начебто немає різниці, якою мовою користуватися, головне, щоб країна була сильна й багата, а люди забезпечені. Однак за результатами соціологічних, історичних, психолінгвістичних, когнітивних досліджень: мова – це не просто засіб спілкування, мова формує людину й націю і є потужним чинником її розвитку.

Як слушно зазначає М. Дробноход, «національне в державотворенні – це не просто ідея, а невідворотна необхідність, що впливає із природного закону єдності етносу і навколишнього середовища. Розуміння цієї істини – шлях до створення консолідованої української нації і прогресу держави, нехтування цією істиною – шлях до хаотичного борсання в океані нерозв'язаних проблем» [1, с.15]. В основі національного лежить мова. Відомо, що кожна особистість розкриває свою сутність через мовлення. Мова є завжди критерієм того, на якому рівні перебуває культура того чи іншого суспільства. Щоб ефективно впровадити високу мовну культуру, потрібно постійно «положити бур'ян» і викидати «сміття», що нагромаджувалося у нашій державі протягом кількох століть. Школярі дуже часто не знають значення тих слів, що вживають у повсякденному мовленні. Про знання і вміння використовувати у мовленнєвій практиці лінгвістичних законів сполучуваності слів у словосполучення і говорити не доводиться. Проте саме з таких елементарних знань і вмінь формується мовна особистість. У житті, у професійній діяльності мова потрібна не як сукупність правил, а як культура співжиття в суспільстві, картина світобачення, засіб формування і самовираження кожної особистості [8, с. 9-11].

Мова є критерієм освіченості та індивідуальності людини. Як зазначав український мовознавець Олександр Потебня «мовна індивідуальність виділяє людину як

особистість і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [10, с. 9].

Між рівнем освіченості, загальної культури і рівнем мовної культури людини існує співмірність і залежність. Освічена людина може осягнути кілька мов. Однак важливо, щоб чужі мови не заступали мову своєї нації. Інтелектуальне зростання кожної молоді людини передбачає інтенсивне вивчення державної мови, оволодіння її літературними нормами, вироблення вміння користуватися всіма мовними одиницями залежно від умов спілкування, мети і змісту мовлення, оскільки мова є засобом інтелектуально-культурних досягнень особистості і способом їх презентації в суспільстві.

Тотальна звичка до нехтування вимог законодавства поширюється у нас, в тому числі, і на мовну царину. Норми Конституції та законів ігноруються як у побуті, так і в рекламі, освіті, діяльності органів місцевого самоврядування та роботі засобів масової інформації.

Процес неухильного витіснення української мови із багатьох сфер життєдіяльності та прогресуюче зменшення носіїв української мови не призупинило навіть надання українській мові статусу державної у 1989 р. і подальше закріплення цього статусу, як одного з елементів конституційного ладу країни. Співвідношення української і російської мов в інформаційно-культурній сфері не відповідає реальному поділові населення за етнічною ознакою і порушує права його українськомовної частини. При цьому нехтується факт психологічної готовності значної частини російськомовних українців до зміни мовної ситуації на користь державної мови. Цей факт періодично засвідчують соціолінгвістичні опитування. За Конституцією, держава не тільки захищає, розвиває, утверджує українську мову як державну, а й сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів та національних меншин. Однак сьогодні спостерігаємо зворотний процес, що є наслідком відсутності серйозної гуманітарної політики. Питання мови в Україні – це питання національної безпеки та національної перспективи, кожен громадянин має усвідомити особисту відповідальність за функціонування української мови в Україні.

Стан фактичної дискримінації українців у їх власній країні створює напруженість у міжмовних відносинах, що посилюється через необґрунтовані домагання окремих політиків надати російській мові статус другої державної мови нарівні з українською, і, таким чином, вибороти для чиновника право не опановувати і не використовувати українську мову в офіційному вжитку. Ці домагання спрямовані не на захист мовних прав росіян і російської мови, якій в Україні ніщо не загрожує, вони працюють проти відродження української мови. Якщо врахувати думку багатьох вчених про

те, що «кожне суспільство стихійно тяжіє до одномовності ... двомовність веде до витіснення зі сфер комунікації тієї мови, що перебуває у слабшій позиції» [2, с. 6], то ця ситуація не може не насторожувати. Саме український мовний простір підданий тяжкому випробуванню навалюю експортованою східним сусідом та доморощеною різноманітною друкованою продукцією, радіо- й телепродукцією, шоу-бізнесу, пропаганди й історіографії російського зразка і мовного оформлення. Саме українському народові доводиться повсякчас боротися за реальний захист своїх самоідентичності й культури з боку власного законодавства, – того законодавства, під чийм крилом щедро відпускаються необмежені пільги російській та російськомовній культурі [7, с. 12].

На сьогодні актуальною є проблема дотримання мовної норми, бо правильність – одна з найбільш визначальних ознак культури мовлення. Одним із компонентів проблеми є суржик, що заповнив значну частину «мовленнєвого світу» міста. Людина, яка послуговується суржигом, не замислюється над проблемою перекладу. Тому відбувається інтеграція мов: українські слова вимовляються з російським акцентом, мають російські закінчення або російські слова вимовляються з українським акцентом. Граматика та синтаксис мовленнєвого тексту стають змішаними. Варто зазначити, що словникова мова існує лише на письмі. Тому питання, яким є усне мовлення, наскільки воно використовує багатство мови, сьогодні є досить важливим. Культуромовні вади телебачення, радіо, преси накладають негативний відбиток на загальну суспільну мовну практику, суржикують і жаргонізують її. Бідою сьогодення є те, що свідомо чи несвідомо руйнується високий стиль мовлення, той стиль, що передбачає найважливіші, найсоковитіші слова мови, що живлять духовну сторону життя. Самі такі слова замінюються жаргонізмами, брутальними лайливими словами. Небажання повною мірою використовувати багатства нашої мови збіднили і звузили активний словник до критичної межі. Потрібно, щоб дотримання норм і правил українського літературного мовлення входило у професійні (дидактичні, виховні й організаційні) обов'язки всіх вчителів, викладачів та адміністративних працівників освітніх закладів. Необхідно подбати на державному рівні про те, щоб україномовне навчальне середовище учнів і студентів підтримувалося україномовними комп'ютерними програмами, електронними посібниками і підручниками, пізнавальними науково-популярними виданнями українською мовою, україномовною розважальною літературою.

Благородне обурення борців проти ущемлення правового поля російської мови викликає кволе намагання держави надати українській школі українську світоглядну платформу, наприклад і принаймні у вигляді обов'язкового вивчення державної української мови та пізнання історичного досвіду України в його

нерадянському і неросійському трактуванні. Виявляється, ці фактори теж є насиллям над російською мовою в Україні, хоча ніхто навіть із найзапекліших українофобів не може пояснити, як знання державної мови може утискати права неукраїнського населення країни і чому українському народові варто віро сповідувати (не інакше) тільки традиційну російську світоглядну версію щодо його власної історії. На цьому відтинку «протистояння» плутанина понять, викривлення предметів дискусій та дійсного стану речей особливо кричущі [7, с. 10]. У зв'язку з тим, що процес витіснення української мови є керованим і набув системного характеру, українська держава має діяти відповідно, вживаючи рішучих заходів підтримки української мови як мови нації і державної мови. Такі заходи не спрямовані проти мовних прав осіб, що належать до національних меншин, вони є лише засобом утвердити українську мову, захистити мовні права українців і зберегти Україну як незалежну державу зі своїм самобутнім обличчям.

Проте спостерігаємо і позитивні зрушення. Українська мова виконує функції міжнаціонального спілкування в Україні. Активізується вивчення української мови в різних країнах світу, де готують дипломатичні, торгові кадри, які мають працювати в Україні. Зараз інтенсивно збагачується українська термінологія за рахунок запозичень. Словник поповнюється переважно термінами на базі англійської, німецької, французької та латинської мов.

На жаль, законодавство практично не передбачає санкцій за порушення мовного режиму, а можливості місцевої влади у справі регулювання рекламного та недійного ринків є мінімальними. Правильна українська мова нашого міста – це не питання політики, а питання нашого професіоналізму, громадянськості та відповідальності перед прийдешніми поколіннями.

Мовою навчання в українській школі всіх рівнів повинна бути державна українська мова. Встановлення такої реальності – право держави і право її основного корінного народу. Діловій українській мові потрібна по-справжньому ділова, юридично розвинена, стабільна у нормалізованому використанні суспільних сил та ресурсів держава з розвиненим суспільством. Полікомпонентний склад лінгвістичної освіти породжує практичні життєві та навчально-освітні мовні ситуації, що могли б стати для молодих науковців предметом соціолінгвістичних, прагмалінгвістичних науково-методичних досліджень. Проблеми, породжувані такими ситуаціями, могли б вирішуватися з урахуванням результатів відповідних досліджень. Основною метою мовної світи є вироблення і учнів і студентів мовної компетенції як системи знань, умінь і навичок, необхідних для користування державною мовою у різних сферах життя і виробництва. Для того, щоб держава пишалася

своїми мовними набутками, необхідно, щоб народ любив свою мову, сприймав її як рідну, а не як мову, яку нав'язали. Тому пріоритетним завданням держави сьогодні має стати така мовна політика, яка не просто буде нав'язувати українську мову, але привчати суспільство до думки, що це державна мова, яку необхідно для початку хоча б знати і поважати.

Українська мова повинна стати модною у молодіжному середовищі, адже саме українська мова є високорозвиненою європейською, пов'язаною з глибокими і багатими традиціями прадавньої цивілізації. Ситуація потребує активних дій, спрямованих на розширення сфери функціонування української мови, піднесення її престижності, особливо в молодіжному середовищі. На нашу думку, серед доступних нам можливостей поліпшення мовної ситуації на рівні навчального закладу – це постійне привертання уваги до проблем української мови, надання можливості ефективно і якісно вивчати мову тим, хто цього бажає, постійне і наполегливе виховання поваги й любові до української мови, адже людину навчити можна лише того, що вона любить. Розв'язання мовної проблеми в Україні, з огляду на її гостру специфічність має відбуватися в такий спосіб, щоб не кривдити не тільки національних меншин України, а насамперед самої української нації.

1. Дробноход М. Стійкий екологічно безпечний розвиток: український контекст / М. Дробноход // Дзеркало тижня. – 02.06.2001. – 21 (345). 2. Залізник Г.,

Масенко Л. Мовна ситуація Києва: день нинішній та прийдешній / Г. Залізник, Л. Масенко. – К., 2002. – 32 с. 3. Матвієнко А. Найдоступніший спосіб підвищення мовної культури / А. Матвієнко // Дивослово: Українська мова і література в навчальних закладах. – К.: Преса України. – 2004. – №12. – С. 55-56. 4. Мацько Л.Л., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: Навч. посіб / Л.Л. Мацько, Л.В. Кравець. – К.: ВЦ «Академія», 2007. 5. Мацько Л. Формування культури мовлення: чинники лінгводидактичні та культурологічні / Л. Мацько // Урок української. – 2004. – №8-9. – С.34-35. 6. Мацько Л. Формування мовної культури / Л. Мацько // Педагогічна газета. – 2002. – №8-9. – С. 6. 7. Медвідь Л., Возницький Б. А за мовою і нас до тієї ж ями / Л. Медвідь, Б. Возницький // Урок української. – 2004. – №8-9. – С. 10-13. 8. Непийвода Н., Чуріна В. Мовна підготовка у школі та вузі / Н.Непийвода, В. Чуріна // Українська мова та література. – 2000. – №5. – С.9-11. 9. Пархонюк Л. До проблеми сутності мови: деякі міркування й роздуми / Л. Пархонюк // Дивослово. – 1996. – №11. 10. Потебня А. Язык и народность / А. Потебня // Эстетика и поэтика. – М., 1976. 11. Петренко І. Становлення української мовної культури в умовах глобалізації / І. Петренко // Вісник книжкової палати. – 2005. – №8. – С.43-46. 12. Римаренко Ю. Національний розвій України: проблеми і перспективи / Ю. Римаренко. – К.: Юрінком, 1995. – 212 с. 13. Сербенська О., Волощак М. Про можливості мови і культуру слова / О.Сербенська, М. Волощак // Урок української. – 2002. – №1. – С.17-19. 14. Стріха М. Мовна політика і мовне законодавство України / М. Стріха // Мова і політика. – К.: Інститут відкритої політики, 2000. – С. 24-25. 15. Струганець Л.В. Культуромовна діяльність і мовна політика держави / Л.В. Струганець // Вивчаймо українську мову та літературу. – 2006. – №6. – С. 2-3.

Лариса Плотникова

Інноваційні тенденції словотворчства в соціокультурному контексті

У статті розглядаються питання, пов'язані з проблемами словоутворення. В цілому лексичні новоутворення демонструють певні тенденції сучасного словоутворення. Вплив соціальних чинників позначився на активному поповненні окремих ономазіологічних груп, а також на особливостях структури і семантики інновацій.

The questions related to the problems of word creation are examined in the article. On the whole lexical new formations demonstrate the certain tendencies of modern word-formation. Influence of social factors affected on active addition to the separate onomasiological groups, and also on the features of structure and semantics of innovations.

Создание лексических новообразований представляет ту сферу номинативной деятельности, в которой находят выражение творческие возможности индивида, направленные на создание таких лексических единиц, которые отвечают требованиям коммуникативного акта и отражают познавательную деятельность человека.

Поиск и выбор говорящим необходимого слова представляет собой творческий процесс, так как разные коммуникативные ситуации предполагают использование различных способов вербализации мысли. Наряду с выбором «готовых» языковых единиц может осуществляться и конструирование необходимой

единицы, отсутствующей в языке и индивидуальном лексиконе. Она требует особого оформления, которое соответствовало бы смысловой заданности всего создаваемого высказывания. Естественно, что это требует более сложного и длительного периода, соответствующего согласованию слова с синтаксической схемой предложения.

Анализ лексических новообразований, зафиксированных в текстах газетной публицистики и в живой разговорной речи, позволяет выделить наиболее активно пополняемые ономазіологіческие группы, которые выделяются на основе частеречной